

Inflatieverschil tussen België en de drie voornaamste buurlanden en mogelijke gevolgen daarvan voor het concurrentievermogen

L. Aucremanne
N. Cordemans
D. Cornille
M. Dossche

Inleiding

In dit artikel wordt het inflatieverschil tussen België en de drie voornaamste buurlanden besproken en wordt nagegaan wat de implicaties daarvan zijn voor de concurrentiekracht. In een monetaire unie hebben inflatieverschillen tussen de deelnemende landen immers een onmiddellijke impact op het concurrentievermogen van die landen in termen van prijzen en kosten. Het relatieve verloop van prijzen en kosten is uiteraard slechts één van de talrijke factoren die bepalend zijn voor de concurrentiekracht van een economie in ruime zin. Dat zij niettemin een belangrijke factor zijn, is duidelijk gebleken uit de Belgische ervaring aan het einde van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig. Bovendien wordt in beleidskringen sedert kort meer aandacht besteed aan dit aspect van het concurrentievermogen. Tijdens de recente crisis is immers gebleken in welke mate de concurrentiehandicaps en de externe onevenwichten die sommige landen uit de monetaire unie hebben opgebouwd, uiteindelijk nefast zijn voor hun economische ontwikkeling. In het licht daarvan werd het nodig bevonden een nieuw kader te creëren voor het toezicht op het in Europa gevoerde macro-economisch beleid, niet alleen inzake begroting maar ook wat het concurrentieverloop en de onevenwichten binnen het eurogebied betreft. Dit nieuwe kader werd door de Europese Raad tijdens zijn vergadering van 28 en 29 oktober 2010 goedgekeurd.

Tegen die achtergrond wordt dit artikel als volgt gestructureerd. In het eerste deel worden de implicaties besproken van inflatieverschillen in een monetaire unie – meer in het bijzonder in het eurogebied – en wordt geargumenteed dat pas succesvol aan de monetaire unie kan worden deelgenomen als de lidstaten voldoende oog hebben voor het verloop van hun concurrentievermogen. In het tweede deel wordt stilgestaan bij het institutionele kader van de concurrentie monitoring in België en wordt de vraag gesteld of het nog relevant is dat méér wordt gefocust op de drie voornaamste buurlanden, namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland, dan op het eurogebied als geheel. Omdat het antwoord op deze vraag positief is, wordt in het derde deel ingegaan op het inflatieverschil met de drie buurlanden en wordt nagegaan wat de implicaties daarvan zijn voor het concurrentievermogen van de Belgische economie. Tot slot volgen enkele conclusies.

1. Inflatieverschillen in een monetaire unie

Aangezien er tussen de landen die deelnemen aan een monetaire unie geen nominale wisselkoersen meer bestaan – zij gebruiken immers allemaal dezelfde munt –, impliceren inflatieverschillen automatisch een wijziging in de reële wisselkoers van die lidstaten. Zo geeft een positief inflatieverschil van een lidstaat ten opzichte van

de monetaire unie in haar geheel aanleiding tot een reële appreciatie, terwijl negatieve inflatieverschillen uitmonden in een reële depreciatie. Doorgaans wordt een reële appreciatie (hogere inflatie) geassocieerd met een verlies aan concurrentiekracht en een reële depreciatie (lagere inflatie) met een winst aan concurrentiekracht. Dat is evenwel niet altijd het geval omdat de gevolgen van reële wisselkoerswijzigingen voor het concurrentievermogen verschillen naargelang van hun oorsprong. Feit is wél dat een verlies aan concurrentievermogen in een monetaire unie niet langer gecorrigeerd kan worden door een aanpassing van de wisselkoers. Dit laatste beleidsinstrument kan immers niet meer worden gebruikt om de concurrentieverhoudingen tussen de lidstaten van een monetaire unie te sturen. Het behoud – en a fortiori het herstel – van het concurrentievermogen is dan ook sterk afhankelijk van de mate waarin het binnenlandse prijs- en kostenverloop wordt beheerst.

Zoals reeds vermeld, dient de relatie tussen inflatieverschillen en concurrentievermogen enigszins te worden genuanceerd. In sommige gevallen hebben inflatieverschillen immers geen weerslag op het concurrentievermogen. Zo kan een verschil in het geaggregeerde prijsverloop tussen twee landen te maken hebben met verschillen in het consumptie- en/of productiepatroon van die landen. Een

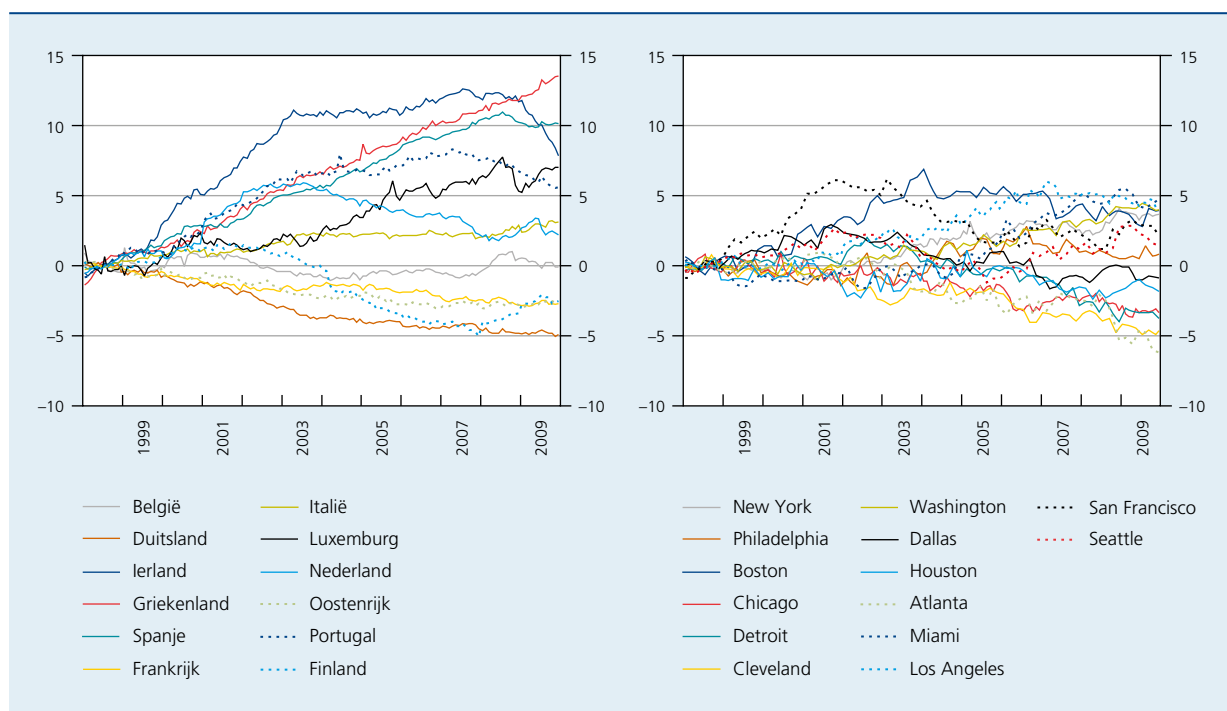
verhoudingsgewijs grotere consumptie, in een bepaald land, van goederen en diensten die snel in prijs stijgen, leidt in dat land inderdaad tot een hogere consumptie-prijzinflatie. Hoewel dit uiteraard wél implicaties heeft voor de koopkracht in het bewuste land, is dat in principe niet het geval voor het concurrentievermogen. Daarnaast hebben veranderingen in de indirecte belastingen een rechtstreekse impact op de inflatie, maar ze zijn doorgaans minder relevant voor het concurrentievermogen. Tot slot is het volkomen normaal dat lidstaten van een monetaire unie die aanvankelijk een tragere economische ontwikkeling doormaakten, tijdens hun inhaalproces (*catching up*) een hogere inflatie laten optekenen, dit als gevolg van het zogeheten Balassa-Samuelson effect⁽¹⁾.

In tal van andere gevallen (een verschillende conjunctuurtoestand, een verschillende werking van de nationale economische instellingen – bv. verschillen op het vlak van loonvorming –, verschillen in de snelheid waarmee

(1) Landen die een inhaalproces doormaken, boeken meestal een snellere productiviteitsgroei in de sector van de verhandelbare goederen en diensten, waarop zich een snellere loonontwikkeling ent die, zolang beide met elkaar blijven sporen, neutraal is voor het concurrentievermogen van die sector. Doorgaans echter vertonen de lonen in de sector van de niet-verhandelbare goederen en diensten, waar de productiviteit minder snel groeit, de neiging even snel te stijgen. In vergelijking met landen die economisch sterker ontwikkeld zijn, leidt dat uiteraard tot een hogere inflatie in die sector met tot gevolg een hogere inflatie voor het geaggregeerde prijspeil. Een dergelijk verschil heeft echter geen impact op de concurrentiekracht.

GRAFIEK 1 GECUMULEERDE INFLATIEVERSCHILLEN IN HET EUROGEBIED EN IN DE VS

(inflatie gemeten aan de hand van respectievelijk de HICP en de CPI, periode 1998-2009, 1998 = 100, seizoengezuiverde gegevens)

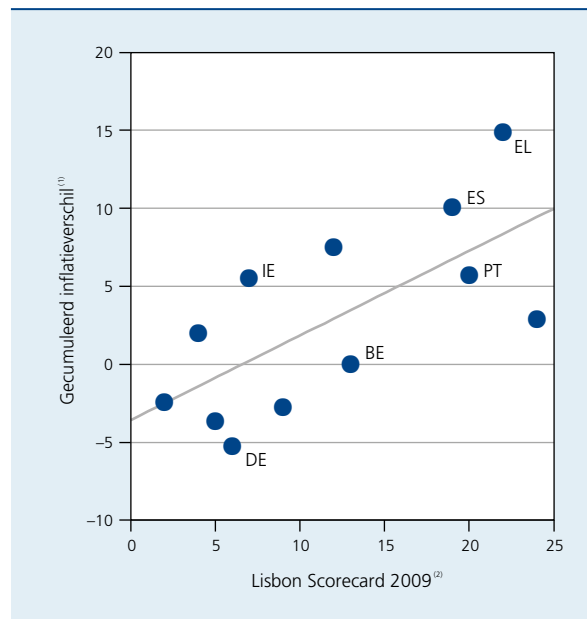
Bronnen: EC, Bureau of Labor Statistics.

in de lidstaten van een monetaire unie structurele hervormingen ten uitvoer worden gelegd, ...) hebben de daarmee gepaard gaande inflatieverschillen echter wél implicaties voor het concurrentievermogen. In sommige gevallen is het ontstaan van dergelijke inflatieverschillen onderdeel van een normaal aanpassingsproces. In een oververhitte economie, bijvoorbeeld, kan een positief inflatieverschil en een zeker verlies aan concurrentiekracht voor afkoeling zorgen, terwijl een achterblijvende economie precies door een negatief inflatieverschil kan worden gestimuleerd. In andere gevallen (een ongepast macro-economisch beleid, een ongepast loonkostenverloop, een té trage tenuitvoerlegging van structurele hervormingen, ...) zijn deze inflatieverschillen en de eruit voortvloeiende verliezen aan concurrentiekracht echter wel problematisch, zeker wanneer een land gedurende een langere periode aan concurrentievermogen inboet. Recurrente verliezen aan concurrentiekracht zijn immers onhoudbaar.

Tegen deze achtergrond is het probleem niet zozeer dat er in de EMU inflatieverschillen bestaan, maar wel het feit dat in bepaalde landen de inflatie gedurende een langere periode systematisch hoger lag dan die in het eurogebied als geheel, terwijl ze in andere landen systematisch lager lag. Zo lieten Ierland, Griekenland, Portugal en Spanje sinds de start van de monetaire unie een aanzienlijk positief gecumuleerd inflatieverschil optekenen, terwijl met name Duitsland, Oostenrijk en Finland een negatief gecumuleerd verschil hadden. België bekleedt ter zake een neutrale positie: tijdens de periode van monetaire unie is de inflatie noch systematisch hoger, noch systematisch lager uitgekomen dan die in het eurogebied. Dat persistente inflatieverschillen binnen het eurogebied en de daarmee gepaard gaande ontwikkelingen inzake concurrentiekracht een ernstig probleem zijn, wordt onderstreept door het feit dat de sedert 1999 gecumuleerde inflatieverschillen tussen de lidstaten van het eurogebied beduidend groter zijn dan die tussen regio's in de VS⁽¹⁾. Dit lijkt erop te wijzen dat op dit vlak marktmechanismen in het eurogebied een minder belangrijke stabiliserende rol spelen, wellicht als gevolg van minder soepel functionerende product- en arbeidsmarkten en een geringere arbeidsmobiliteit. De noodzaak om deze ontwikkelingen te monitoren en, indien nodig, beleidscorrecties aan te brengen, is derhalve dwingender in het eurogebied.

Bovendien blijkt dat de tijdens de periode van monetaire unie gecumuleerde inflatieverschillen slechts in geringe mate toe te schrijven zijn aan het met *catching up* gepaard gaande Balassa-Samuelsong effect⁽²⁾. Ze correleren daarentegen vrij sterk met de tenuitvoerlegging van structurele hervormingen. Hoe sterker een land de Lissabon-doelstellingen benadert⁽³⁾, hoe lager de inflatie.

GRAFIEK 2 INFLATIEVERSCHIL EN IMPLEMENTATIE STRUCTURELE HERVORMINGEN

Bronnen: EC, Centre for European Reform.

(1) HICP, periode januari 2000 tot december 2009.

(2) Meet de implementatie van de Lissabon-doelstellingen. Hoe hoger de score, hoe minder de doelstellingen werden bereikt.

Griekenland, Portugal en Spanje zijn, wat de Lissabon-doelstellingen betreft, het minst ver gevorderd; Duitsland daarentegen is reeds flink opgeschoten. Ook op dit vlak bekleedt België een tussenpositie. Een en ander lijkt erop te wijzen dat de inflatieverschillen in de EMU wel degelijk gevolgen hebben voor het verloop van het concurrentievermogen tussen de lidstaten en bovendien voor een deel toe te schrijven zijn aan verschillen in het nationaal economisch beleid van de respectieve lidstaten, vooral op het vlak van de tenuitvoerlegging van structurele hervormingen.

Een blik op enkele andere indicatoren bevestigt het eerder geschetste beeld dat sommige landen behept zijn met aanzienlijke concurrentiehandicaps omdat ze positieve verschillen hebben gecumuleerd voor respectievelijk de inflatie, de onderliggende inflatie, het verloop van de bbp-deflator en dat van de loonkosten per eenheid

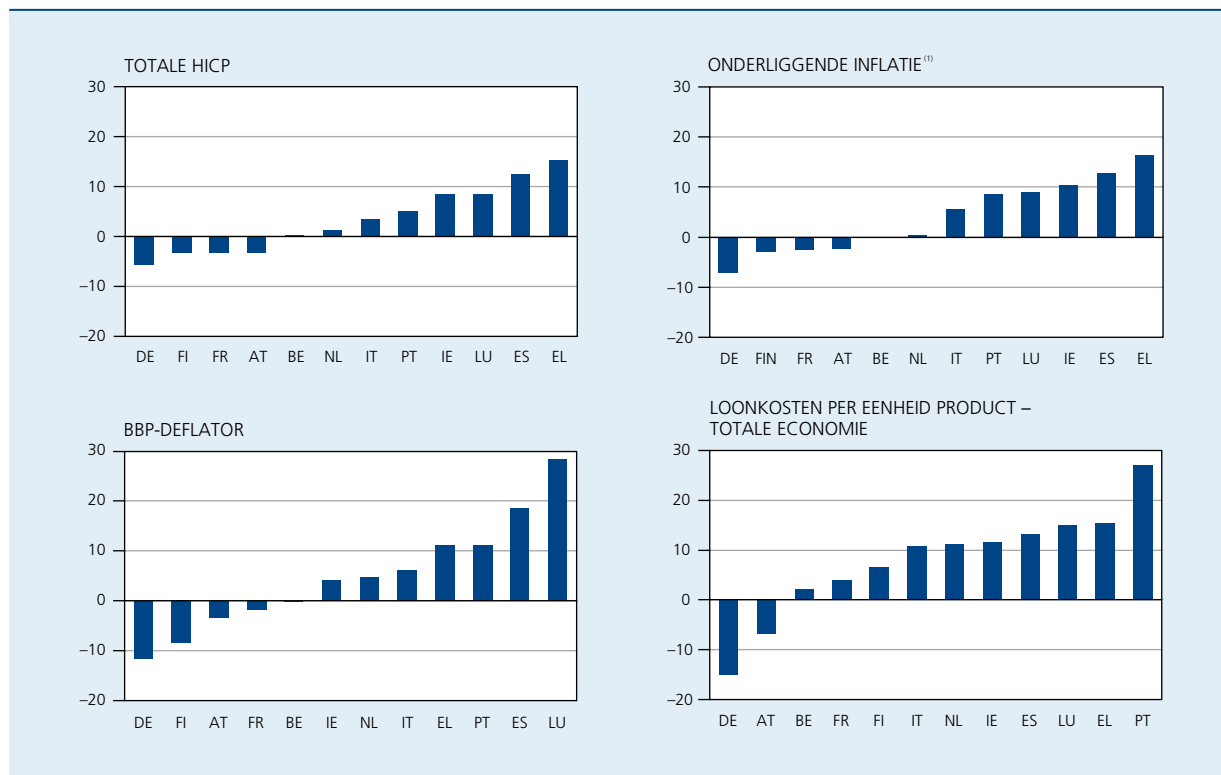
(1) Het betreft hier de 14 Metropolitan Statistical Areas waarvoor het Amerikaanse Bureau of Labor Statistics een consumptieprijsindex berekent. Een Metropolitan Statistical Area omvat steeds een grote stad samen met haar hinterland.

(2) De gecumuleerde inflatieverschillen zijn immers slechts in beperkte mate gecorreleerd met het verschil in productiviteitsgroei tussen de goederen- en de dienstensector, al kan deze factor in het geval van Slovenië en Slowakije een grotere rol hebben gespeeld. Het Balassa-Samuelsong effect is wellicht ook van groter belang voor de nieuwe lidstaten van de EU die de euro nog niet hebben ingevoerd.

(3) Op de Europese Raad van Lissabon in 2000 werd besloten ernaar te streven om van de economie van de EU de meest competitieve en dynamische kenniseconomie van de wereld te maken door de implementatie van structurele hervormingen gericht op een versterking van het concurrentievermogen, innovatie en de verdere uitbouw van de interne markt.

GRAFIEK 3 EEN SELECTIE VAN INDICATOREN VAN HET CONCURRENTIEVERMOGEN

(over de periode 1999-2009 gecumuleerd verloop, verschil met het eurogebied)

Bron: EC.

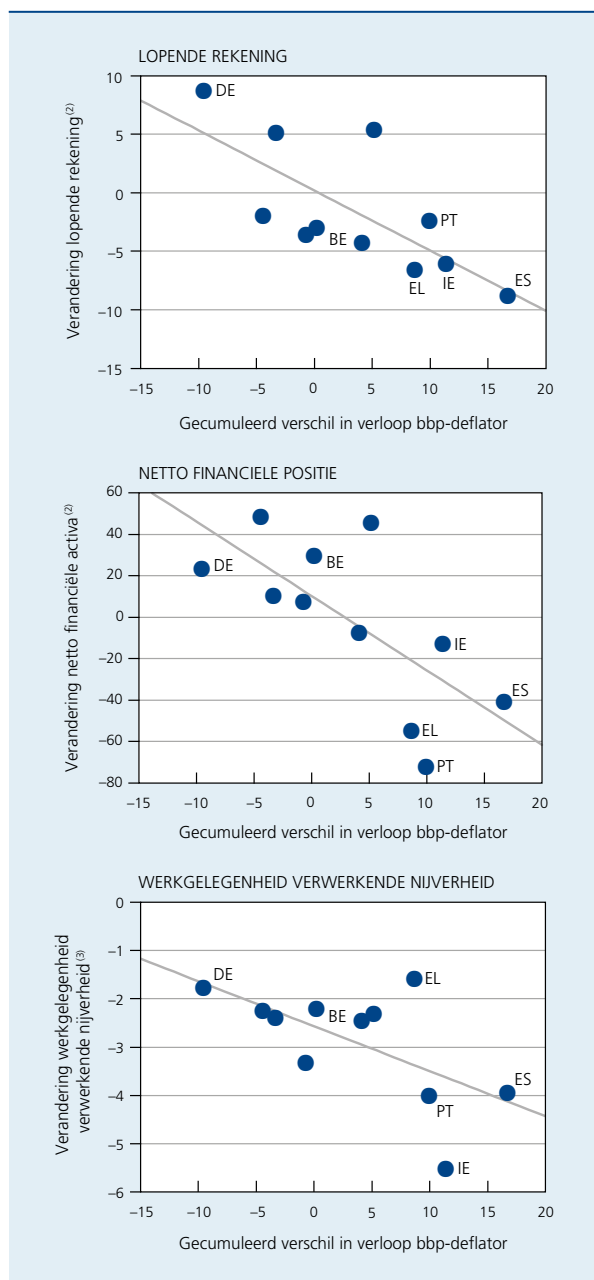
(1) Totale HICP, ongerekend niet-bewerkte levensmiddelen en energie.

product in de totale economie. De signalen die de verschillende indicatoren daaromtrent afgeven, convergeren vrij sterk en versterken dus elkaar. Enerzijds hebben vooral Griekenland, Spanje, Portugal en Ierland blijkbaar systematisch aan concurrentiekracht ingeboet. Anderzijds is er Duitsland, maar ook Oostenrijk en Finland die, ongeacht de beschouwde indicator, concurrentiekrachtiger zijn geworden. België's positie ten opzichte van het eurogebied als geheel is voor elk van de geanalyseerde indicatoren neutraal, wat betekent dat het aan concurrentiekracht heeft gewonnen ten opzichte van met name Griekenland, Spanje, Portugal en Ierland, maar terrein heeft verloren ten opzichte van vooral Duitsland. De positie van de twee andere buurlanden, namelijk Frankrijk en Nederland, sluit vrij nauw aan bij die van België: Frankrijk vertoont daarbij de neiging enigszins aan concurrentiekracht te winnen ten opzichte van België, terwijl Nederland er lichtjes zou zijn op achteruitgaan.

Het hoeft in een dergelijke context niet te verwonderen dat de in de monetaire unie gecumuleerde inflatieverschillen sterk gecorreleerd zijn met het verloop van respectievelijk de handelsbalans en de lopende rekening.

In landen met een duidelijk positief inflatieverschil zijn de saldi op de handelsbalans en op de lopende rekening fors verslechterd, terwijl voor de landen met een lagere inflatie het omgekeerde geldt. Een en ander is evenwel niet enkel het rechtstreeks gevolg van een verslechterd (verbeterd) concurrentievermogen, maar ook van verschillen in het verloop van de binnenlandse vraag. Deze laatste werd immers aanvankelijk gestimuleerd in landen met een sterke loonontwikkeling. Bovendien beïnvloeden inflatieverschillen in een monetaire unie niet alleen de reële wisselkoers van de lidstaten, maar ook hun reële rente. Bij een gelijke nominale korte rente (gemeenschappelijk monetair beleid) leidt een positief (negatief) inflatieverschil tot een lagere (hogere) reële rente. Dit is een procyclisch mechanisme en derhalve potentieel destabiliserend: als gevolg van de hogere inflatie heeft een oververhitte economie een lagere reële rente, waardoor de binnenlandse vraag in die economie in principe nog meer wordt gestimuleerd. Die verschillen in reële rente zijn blijkbaar ook sterk gecorreleerd met de groei van de leningen aan de private sector en met de stijging van de vastgoedprijzen tijdens de periode vóór de crisis. Een krachtige groei in dit domein kan in een eerste fase

GRAFIEK 4 INFLATIEVERSCHILLEN EN LOPENDE REKENING, NETTO FINANCIËLE POSITIE EN WERKGELEGENHEID IN DE VERWERKENDE NIJVERHEID TIJDENS DE PERIODE 1999-2007⁽¹⁾

Bronnen: EC, OESO.

(1) Op basis van de eerste 12 landen van de EMU, uitgezonderd Luxemburg. Voor Griekenland op basis van gegevens vanaf 2000.

(2) In % bbp.

(3) In % van de totale werkgelegenheid.

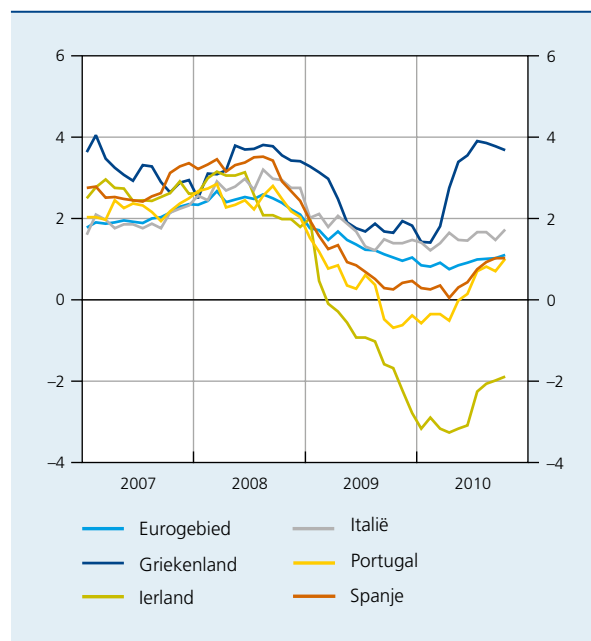
de binnenlandse vraag in de bewuste economieën nog hebben gestimuleerd. Door deze ontwikkelingen zijn echter ook financiële kwetsbaarheden ontstaan. Bij het uiteenspatten van de zeepbel op de vastgoedmarkten van enkele landen is achteraf inderdaad gebleken dat ze onhoudbaar waren.

Het verloop van de lopende rekening bleef uiteraard niet zonder gevolgen voor de netto financiële positie van de verschillende lidstaten. Deficitlanden moesten in toenemende mate een beroep doen op buitenlandse crediteuren. De financiering van externe tekorten werd aanvankelijk vergemakkelijkt door het ontstaan van de monetaire unie, maar met het uitbreken van de crisis sloeg de bereidheid om die tekorten te financieren, plots om. Tijdens de periode van de monetaire unie liep de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid bovendien scherper terug in landen met grote positieve inflatieverschillen dan in landen met negatieve inflatieverschillen. Deze vaststelling kan meer rechtstreeks in verband worden gebracht met het verloop van de concurrentiekracht. Terwijl de hieruit voortvloeiende daling van de werkgelegenheid moeilijk kan worden omgebogen en derhalve vrij hardnekkig zal blijken, is het hierboven toegelichte effect via de binnenlandse vraag, dat aanvankelijk compenserend werkte, in heel wat landen met positieve inflatieverschillen inmiddels verdwenen.

Zoals eerder vermeld, kan het wisselkoersinstrument niet langer worden aangewend om concurrentiehandicaps weg te werken. Die moeten worden gecorrigeerd door een matiging van de binnenlandse prijs- en kostenstijgingen (of zelfs een daling ervan). Een dergelijke «interne

GRAFIEK 5 ONDERLIGGENDE INFLATIE⁽¹⁾ IN EEN SELECTIE VAN LANDE VAN HET EUROGEBIED

(veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

Bron: EC.

(1) Totale HICP, ongerekend niet-bewerkte levensmiddelen en energie.

devaluatie» is doorgaans een moeizaam proces omdat het, vooral in de loonvorming, op neerwaartse nominale rigiditeiten stuit. Er zij niettemin aangestipt dat dit proces in enkele van de genoemde landen aan de gang is, vermits de onderliggende inflatie in Ierland, Spanje en Portugal een gematigder verloop laat optekenen dan in het eurogebied als geheel, dit in scherp contrast met de periode vóór de crisis. In Ierland werden zelfs vrij duidelijke prijsdalingen genoteerd. In Spanje is de arbeidsmarkt recentelijk grondig hervormd teneinde ze te versoepelen en minder dual te maken. Ook het programma van Griekenland met de EC en het IMF bevat, naast een omvangrijk pakket begrotingsmaatregelen, een reeks structurele hervormingen die erop gericht zijn de economie dynamischer en concurrentiekrachtiger te maken. De versnelling van de Griekse inflatie vanaf het tweede kwartaal van 2010 en vervolgens – vanaf het derde kwartaal – ook van de Spaanse en Portugese inflatie, is het resultaat van de forse verhogingen van de indirecte belastingen als onderdeel van de respectieve plannen inzake begrotingsconsolidatie. Zij wijst derhalve niet op een verdere afbrokkeling van het concurrentievermogen of op een ommekeer in het aan de gang zijnde aanpassingsproces.

Het gemeenschappelijk monetair beleid kan dit soort van storende divergenties in het eurogebied onmogelijk voorkomen. Het kan er op dit vlak enkel naar streven in het hele eurogebied prijsstabiliteit te bewerkstelligen.

Door de inflatie in het eurogebied op middellange termijn op een voldoende hoog peil – onder, maar dicht bij 2 % – te stabiliseren, wordt in de huidige situatie over het hele eurogebied deflatoire druk vermeden en wordt het aanpassingsproces dat aan de gang is in landen die fors aan concurrentiekracht hebben ingeboet, vergemakkelijkt. Het waren precies deze overwegingen die mede ten grondslag lagen aan de verduidelijking van de monetair-beleidsstrategie in 2003, toen in de definitie van prijsstabiliteit de precisering « dicht bij 2 % » werd aangebracht.

In dit vlak is het dus het nationaal economisch beleid dat zich voor de zwaarste uitdagingen geplaatst weet. Er moeten geschikte nationale beleidsinstrumenten worden ingezet om storende divergenties in het eurogebied tegen te gaan: begrotingspolitiek, macro-prudentieel beleid gericht op het indijken van procycliciteit, structurele hervormingen, passend inkomensbeleid, ... Tijdens de crisis is het besef gegroeid dat landen niet tegelijkertijd lid kunnen zijn van de monetaire unie en ongestraft een ongepast of al te zeer op de korte termijn gericht nationaal economisch beleid kunnen voeren. Om die reden verdient het aanbeveling de coördinatie van en het toezicht op het macro-economisch beleid in de lidstaten van het eurogebied te versterken. Daartoe heeft de Van Rompuy Task Force een nieuw kader voorgesteld. Dit kader werd door de Europese Raad op zijn vergadering van 28 en 29 oktober goedgekeurd (zie Kader).

Kader 1 – Het actieplan voor een Europees economisch bestuur

Op basis van de vaststelling dat de crisis de zwakke plekken in het Europees economisch bestuur heeft blootgelegd, heeft de Europese Raad van maart 2010 een werkgroep opgericht, onder leiding van de voorzitter van de Europese Raad Herman Van Rompuy, die de opdracht kreeg aanbevelingen te formuleren om een grotere begrotingsdiscipline te bewerkstelligen, een nieuw raamwerk voor macro-economisch toezicht te creëren en een beter kader te scheppen voor het oplossen van crisissen. De voorstellen van deze werkgroep inzake Europees economisch bestuur werden bekrachtigd door de staatshoofden en regeringsleiders op de Europese Raad van 28 en 29 oktober 2010. Het is de bedoeling dat over de uitvoering van deze voorstellen tegen de zomer van 2011 een akkoord wordt bereikt tussen de Raad en het Europees Parlement. In dit kader wordt het door de Europese Raad aangenomen actieplan toegelicht, waarbij in het bijzonder aandacht wordt besteed aan de maatregelen die gericht zijn op het herstel van de macro-economische onevenwichtigheden en op het wegwerken van de verschillen inzake concurrentiekracht.

Op dat gebied wordt enerzijds voorzien in een uitgebreid macro-economisch toezicht, dat verder reikt dan wat momenteel geldt in het kader van het stabiliteits- en groeipact. Anderzijds wordt het economisch beleid van de lidstaten beter op elkaar afgestemd.

Het verwachte nieuwe toezichtskader bestaat uit twee onderdelen. Het eerste onderdeel is preventief en omvat een periodieke evaluatie van de risico's op macro-economische evenwichtsverstoringen. Het bevat onder meer de

creatie van een bordtabel op basis van enkele belangrijke indicatoren en de invoering van een alarmprocedure om grote verschillen in concurrentiekracht, of risico's zoals een vastgoedzeepbel te signaleren. In geval van potentieel of effectief buitensporig onevenwicht wordt voorzien in een grondige doorlichting van het betrokken land door de Commissie, eventueel in samenwerking met de ECB. Het tweede onderdeel is corrigerend. Indien de beleidsacties die een lidstaat kiest niet in overeenstemming zijn met de globale richtsnoeren voor het economisch beleid of indien ze een potentieel gevaar opleveren voor de goede werking van de Economische en Monetaire Unie, is bepaald dat de Commissie een waarschuwing kan richten aan de betrokken lidstaat. In geval van fundamentele evenwichtsverstoringen zou de Raad echter de mogelijkheid hebben om een lidstaat in een « staat van buitensporig onevenwicht » te plaatsen en aldus een rechtzettingsprocedure tegen die lidstaat in te stellen. In dat geval zouden een reeks beleidsaanbevelingen worden gedaan en indien er geen afdoende maatregelen volgen, zouden aan de lidstaten van het eurogebied sancties kunnen worden opgelegd.

Op het vlak van coördinatie van het beleid zal een « Europees semester » worden ingevoerd, teneinde na te gaan of de nationale economische beleidsacties rekening houden met de communautaire dimensie. Deze cyclus van versterkte coördinatie van het beleid zal lopen vanaf maart tot het ogenblik waarop de begrotingen bij de nationale parlementen worden ingediend, en zal alle terreinen van het economisch toezicht bestrijken, met inbegrip van het begrotingsbeleid en het beleid inzake groei en macro-economische stabiliteit. Het gaat in op 1 januari aanstaande.

Naast de elementen met betrekking tot de macro-economische evenwichtsverstoringen en de concurrentieverschillen heeft het door de Europese Raad goedgekeurde actieplan ook tot doel het stabiliteits- en groeipact te versterken door met name sneller sancties op te leggen tijdens de procedure en deze een meer automatisch karakter te verlenen. Het bevat tevens de invoering van een permanent systeem voor de oplossing van crisissen, teneinde de financiële stabiliteit van het eurogebied in zijn geheel te vrijwaren. Om de doeltreffendheid van het toezicht op het begrotingsbeleid te verhogen, bepaalt het plan dat de nationale beleidskaders ter zake worden aangepast opdat ze zouden voldoen aan een aantal minimumvereisten inzake boekhoudkundige en statistische regels. Daarnaast zullen minder dwingende regels worden uitgewerkt, onder meer met betrekking tot de rol van de nationale overheidsinstellingen die in alle onafhankelijkheid analyses, evaluaties en prognoses ten aanzien van het binnenlandse begrotingsbeleid dienen te verschaffen.

2. De monitoring van het concurrentievermogen in België

De monitoring van het concurrentievermogen is in België een traditie die van lang vóór de start van de EMU dateert. Het verloop van de economische bedrijvigheid en de werkgelegenheid is in ons land als kleine open economie immers sterk afhankelijk van de internationale handel. De Belgische ervaring van het einde van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig leert dat een ontsporing van lonen en prijzen niet zonder gevolgen blijft voor de economische bedrijvigheid en dat ze er de beleidsmakers derhalve onvermijdelijk toe noopt drastische maatregelen te nemen. Het concurrentievermogen werd toentertijd hersteld door de nationale munt te devalueren en tegelijkertijd enkele doortastende, op inkomensmatiging gerichte maatregelen te nemen. Vóór het concurrentievermogen opnieuw was hersteld, ging echter heel wat bedrijvigheid en werkgelegenheid verloren. Toen de Belgische frank in 1990 aan de Duitse mark werd

gekoppeld, werd bovendien de facto afstand gedaan van het gebruik van het wisselkoersinstrument, dat in 1982 nog cruciaal was gebleken. Sinds de toetreding tot de monetaire unie in 1999 is het wisselkoersinstrument zelfs helemaal verdwenen. In dergelijke omstandigheden kan de concurrentiekracht enkel worden gevrijwaard door een gepast verloop van de binnenlandse kosten en prijzen.

Daarom wordt in de wet van 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen veel aandacht besteed aan het toezicht op het verloop van de concurrentiekracht (gemeten als het loonkostenverloop in de private sector) ten opzichte van dat in de drie voornaamste buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland. Het feit dat precies deze drie referentielanden werden gekozen, werd ingegeven door de overweging dat België destijds (in 1996) de facto reeds een monetaire unie vormde met die landen. De memorie van toelichting bij de wet uit 1996 vermeldt ter zake: « Duitsland, Frankrijk en Nederland worden

als referentielanden opgenomen vermits zij de facto de landen zijn, met dewelke België nu reeds stabiele wisselkoersen en monetaire convergentie heeft». Meer toezicht op het concurrentieverloop en op de evenwichtsverstoringen in het eurogebied vereist in principe dan ook geen fundamentele wijziging van het in België ter zake gevoerde beleid.

Het is niettemin de vraag of die drie buurlanden als referentie voor het verloop van het concurrentievermogen vandaag nog relevant zijn. België maakt inmiddels immers deel uit van een veel ruimere monetaire unie. Er zijn echter enkele belangrijke argumenten om ons concurrentievermogen in eerste instantie verder op dat van de drie voornaamste buurlanden te blijven afstemmen.

Om te beginnen, zij aangestipt dat de referentielanden uit de wet van 1996 ook onze drie voornaamste handelspartners zijn, zodat het prijs- en kostenverloop ten opzichte van die landen een zware impact heeft op ons concurrentievermogen. Bovendien hebben zij een vergelijkbaar niveau van economische ontwikkeling. Om het verloop van het concurrentievermogen accuraat in te schatten, kan België dus het best met drie soortgelijke landen worden vergeleken. Ons land vergelijken met een ruimer referentiegebied, waar ook *catching up* landen deel van uitmaken, kan een verlies aan concurrentiekracht verhullen omdat de inflatie en het loonkostenverloop in die landen (opwaarts) worden beïnvloed door het hierboven vermelde Balassa-Samuelsong effect. Ook al was de impact daarvan tijdens de eerste twaalf jaar van de monetaire unie blijkbaar niet erg zwaar, met de toetreding van nieuwe lidstaten tot het eurogebied zou dit wél het geval kunnen zijn. Daarbij komt nog dat, mede door toepassing van die wet, België – zoals eerder reeds vermeld – er in de praktijk in geslaagd is zijn concurrentiekracht ten opzichte van het eurogebied als geheel te vrijwaren, ondanks een verlies ten opzichte van Duitsland. Door zich te spiegelen aan landen die inzake structurele hervormingen op de arbeids- en productmarkt eveneens ambitieuze doelstellingen hebben nagestreefd, wordt België er bovendien toe aangezet maatregelen te treffen om de economie te dynamiseren. Tot slot liggen ontegenzeggelijk voordelen besloten in het behoud van een institutioneel kader dat vrij goed heeft gefunctioneerd en waarover een ruime sociale consensus bestaat. In dat geval kan worden gefocust op de efficiënte toepassing ervan, terwijl het uitwerken van een nieuw kader een energierovend proces is met bovendien een onzekere uitkomst.

Dat de wet van 1996 zo belangrijk is voor het vrijwaren van het Belgisch concurrentievermogen heeft ook te maken met het feit dat ze de sociale partners er expliciet toe aanzet ongewenste effecten van de automatische

loonindexering te vermijden. Bedoeling daarvan is de indexeringspraktijk te verzoenen met een gematigde algemene loonontwikkeling die afgestemd is op het nominaal loonkostenverloop per uur in de private sector in de drie buurlanden. Enerzijds is dat mogelijk door ex ante de verwachte weerslag van de indexering in mindering te brengen van de marge die beschikbaar is voor reële loonstijgingen. Anderzijds bepaalt de wet dat eventuele overschrijdingen van de loonnorm, bijvoorbeeld als gevolg van niet-geanticiperde indexeringseffecten, ex post moeten worden bijgestuurd door ze in mindering te brengen van de toekomstige loonstijgingen. Samen met de invoering, in 1994, van de gezondheidsindex (die het prijsverloop van benzine, diesel, tabak en alcoholische dranken buiten beschouwing laat) als referentie voor de indexering in België, vormt de wet uit 1996 een belangrijke hoeksteen van het beleid dat erop gericht is de gevolgen van de indexering onder controle te houden.

Tegen die achtergrond is het inflatieverschil tussen België en de drie voornaamste buurlanden een belangrijke factor voor het beoordelen van het huidige en toekomstige concurrentievermogen, en wel om twee redenen. Om te beginnen, kan het signaal dat wordt afgegeven door het relatieve verloop van de loonkosten, versterkt of afgezwakt worden door een analyse op basis van het inflatieverschil. Het verloop van de lonen bepaalt immers in hoge mate het prijsverloop, zodat het relatieve inflatieverloop beschouwd kan worden als een alternatieve maatstaf van het concurrentievermogen. Vervolgens kunnen in een land zoals België, met zijn indexering van de loonkosten, schommelingen in het relatieve verloop van de consumptieprijzen ook schommelingen teweegbrengen in het relatieve verloop van de loonkosten, en dus meteen bepalend zijn voor de ontwikkeling van het concurrentievermogen. Het is vanuit die dubbele invalshoek dat in het volgende deel van dit artikel wordt ingezoomd op het inflatieverschil tussen België en zijn drie voornaamste buurlanden.

3. Het inflatieverschil tussen België en de drie voornaamste buurlanden onder de loep

Hieronder wordt in eerste instantie nader ingegaan op het verloop van het inflatieverschil tijdens de afgelopen vier jaar. Een meer gedetailleerde analyse van die periode is interessant omdat het een periode is geweest waarin het inflatieverschil zeer grote schommelingen heeft laten zien. Bovendien lijkt zich tijdens die periode een systematisch patroon te hebben afgetekend, waarbij bewegingen in de energie- en voedselprijzen – een gevolg van schommelingen in de internationale grondstoffenprijzen – aanvankelijk de stuwende kracht waren achter het inflatieverschil.

Na verloop van tijd volgde evenwel ook een meer algemene weerslag op de onderliggende inflatietendens, die hier wordt gemeten als het prijsverloop van de niet-energetische industriële goederen en de diensten. De recente periode doet dan ook ontegensprekelijk vragen rijzen over de prijszetting voor energiedragers en levensmiddelen in België, maar ze geeft tegelijkertijd aan dat de weerslag daarvan, via de indexerings van lonen maar ook van een aantal dienstenprijzen, kan leiden tot tweederonde-effecten en tot een algemene verslechtering van het concurrentievermogen. Het belang van de relatie tussen het relatieve verloop van de loonkosten en dat van de inflatie wordt bovendien ook duidelijk aangetoond in het tweede deel van de analyse waarin het verloop wordt besproken van het inflatieverschil sedert 1996, het jaar waarin de wet die toeziet op het concurrentievermogen, in werking trad.

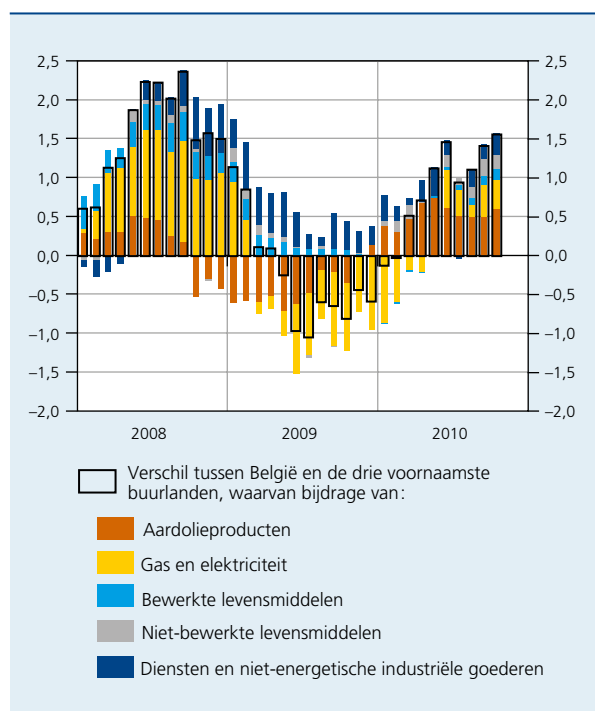
3.1 Toegenomen volatiliteit van het inflatieverschil met de drie voornaamste buurlanden sedert 2007

De laatste maanden is het inflatieverschil tussen België en de drie voornaamste buurlanden fors vergroot. In oktober beliep de aan de hand van het geharmoniseerde

indexcijfer van de consumptieprijzen (HICP) gemeten inflatie in België 3,1 %, tegen 1,3 % in Duitsland, 1,8 % in Frankrijk en 1,4 % in Nederland. De gemiddelde inflatie in de drie buurlanden beliep aldus 1,5 %, of 1,6 procentpunt minder dan in België. Ook in 2008 was het inflatieverschil sterk positief; in de zomer van dat jaar liep het op tot ruim 2 procentpunt. In de loop van 2009 was het evenwel aanzienlijk negatief. Zo werd in juni 2009 een negatief verschil van 1,5 procentpunt opgetekend, dat volledig toe te schrijven was aan de negatieve bijdrage van de energiedragers. Dergelijke omvangrijke schommelingen waren nooit eerder vastgesteld en wijzen op een sedert 2007 fors toegenomen volatiliteit. Tijdens de periode januari 2007 – september 2010 nam de standaardafwijking van het inflatieverschil met de drie buurlanden inderdaad toe tot 1 procentpunt, tegenover slechts 0,5 procentpunt tijdens de periode januari 1996-december 2006.

De vergroting van het inflatieverschil in 2010 vertoont een treffende gelijkenis met die in 2008. Tegen de achtergrond van de stijging van de in euro uitgedrukte prijs voor ruwe aardolie wordt dat verschil opnieuw in hoofdzaak bewerkstelligd door het relatieve prijsverloop van de aardolieproducten, waarop zich na enkele maanden een positief ecart voor gas en elektriciteit ent (wat 2010 betreft, is dat het geval sedert juni). In 2008 kwam daar nog een scherpere prijsstijging voor (in hoofdzaak bewerkte) levensmiddelen bij, in een context van forse prijsstijgingen voor levensmiddelengrondstoffen. Naast de niet-bewerkte levensmiddelen dragen ook de bewerkte levensmiddelen sedert de zomermaanden van 2010 opnieuw positief bij tot het inflatieverschil met de drie voornaamste buurlanden. Het is dan ook de vraag of dat ecart, net als in 2008, in de nabije toekomst verder zal vergroten als gevolg van de recente stijging van de levensmiddelengrondstoffen. Ten slotte hebben tijdens de vorige fase waarin het inflatieverschil positief was, sedert juni 2008 ook de niet-energetische industriële goederen en diensten een positieve bijdrage geleverd, wat erop wijst dat de zwaardere impact van de prijsschokken als gevolg van het verloop van de grondstoffenprijzen uiteindelijk ook geleid heeft tot zogeheten tweederonde-effecten. Die positieve bijdrage tot het inflatieverschil is in de loop van 2009 verkleind, maar aan die beweging is recentelijk een einde gekomen, zeker aangezien de verkleining van het ecart in juli 2010 in hoge mate toe te schrijven was aan een eenmalig en enigszins kunstmatig effect, namelijk het feit dat, als gevolg van een gewijzigd wegingsschema, de productgroepen waarop koopjes van toepassing zijn, sedert 2010 een zwaarder gewicht vertegenwoordigen in de HICP⁽¹⁾. Het is dan ook de vraag of de positieve bijdrage van de niet-energetische industriële goederen en de diensten

GRAFIEK 6 INFLATIE-ECART TUSSEN BELGIË EN DE DRIE VOORNAAMSTE BUURLANDEN
(bijdrage van de belangrijkste componenten tot het inflatieverschil, in procentpunt)

Bronnen: EC, NBB.

(1) Dit leidt tot een wijziging in het seizoenprofiel van de HICP, die de jaar-op-jaar inflatie voor de maanden januari en juli in 2010 eenmalig neerwaarts drukt.

eerlang opnieuw zal vergroten als gevolg van tweederonde-effecten. Het prijsstijgingstempo van de gezondheidsindex is immers reeds versneld tot 2,6% in oktober (stookolie, elektriciteit en aardgas maken er, in tegenstelling tot benzine en diesel, wél deel van uit), terwijl het tijdens de tweede helft van 2009 nog negatief was.

Hieronder wordt, tegen de zopas beschreven achtergrond, successievelijk stilgestaan bij de niet-bewerkte en de bewerkte levensmiddelen, de energiedragers en, tot slot, de onderliggende inflatietendens.

NIET-BEWERKTE LEVENSMIDDELEN

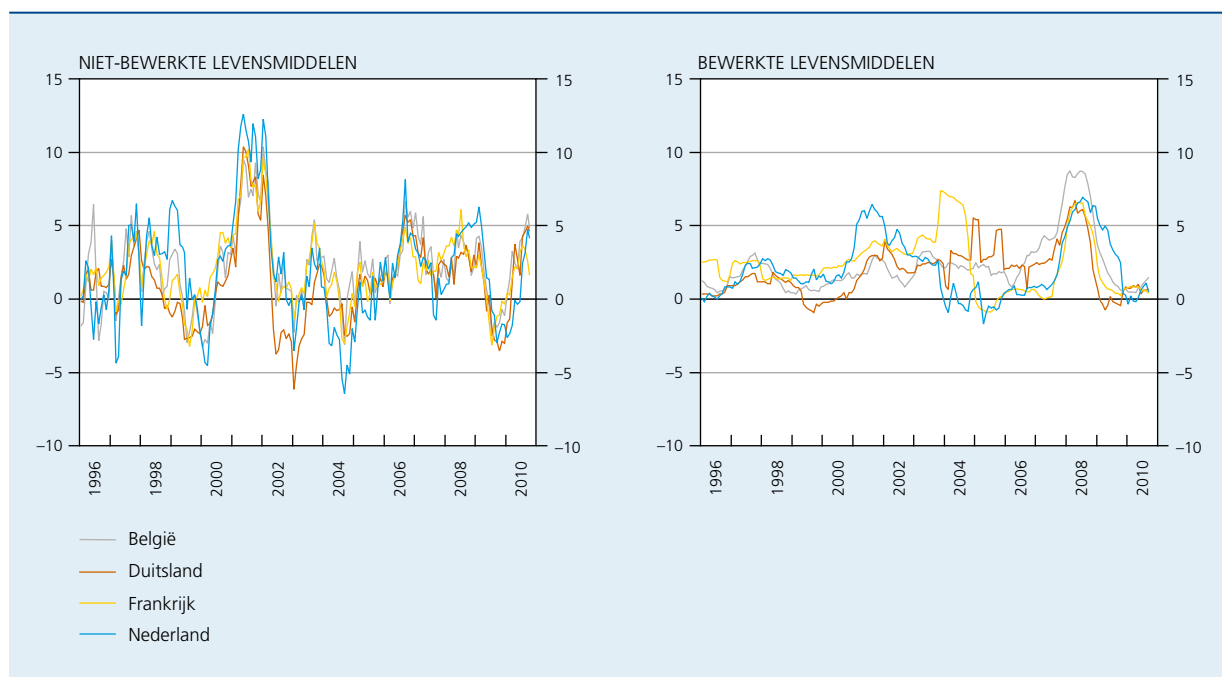
Voor de niet-bewerkte levensmiddelen wordt de analyse bemoeilijkt door de gewijzigde methode voor de samenstelling van de prijsindices voor groenten en fruit, die sedert januari 2010 wordt toegepast voor de berekening van de Belgische HICP. Deze door Eurostat gewenste verandering heeft betrekking op de wijze waarop rekening wordt gehouden met het seizoengebonden karakter van deze producten, die niet noodzakelijkerwijs iedere maand van het jaar beschikbaar zijn. Dit zal gedurende heel 2010 een impact hebben op het inflatieprofiel van de niet-bewerkte levensmiddelen. Zonder die methodologische wijziging zou het positief inflatieverschil voor de niet-bewerkte levensmiddelen wellicht minder groot

zijn: zo bedroeg de gemiddelde inflatie van deze component gedurende de eerste tien maanden van 2010 3,3% volgens de HICP, tegen 2,7% volgens het nationale indexcijfer (dat niet werd beïnvloed door de voornoemde veranderingen). Toch is het prijsstijgingstempo in 2010 ontegensprekelijk versneld van 1,6% tijdens het eerste kwartaal tot 4,8% in oktober. Dat komt vooral door de minder gunstige aanbodvoorwaarden tijdens de zomer van 2010. De maand juli was immers bijzonder warm en droog, terwijl het in augustus overvloedig regende. Een jaar eerder daarentegen waren de weersomstandigheden zeer gunstig, waardoor de prijzen voor groenten en fruit erg laag waren. Forse schommelingen in de aanbodvoorwaarden geven, zowel in België als in de drie buurlanden, traditioneel aanleiding tot een grillig, maar niettemin vrij synchroon prijsverloop voor de niet-bewerkte levensmiddelen. Hoewel die volatiliteit in België niet meer uitgesproken is, werd over de periode 1996-oktober 2010, gemiddeld beschouwd, toch een hogere inflatie voor niet-bewerkte levensmiddelen opgetekend, namelijk 2,2% per jaar, tegen 1,7% in de drie buurlanden.

BEWERKTE LEVENSMIDDELEN

De bewerkte levensmiddelen, van hun kant, droegen in hoge mate bij tot het ongunstige inflatieverschil in 2008, toen de prijzen van de levensmiddelen grondstoffen fors

GRAFIEK 7 CONSUMPTIEPRIJZEN VAN LEVENSMIDDELEN
(veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

Bron: EC.

waren gestegen. Over een langere periode beschouwd, zijn de prijzen van de bewerkte levensmiddelen in België niet systematisch sneller gestegen dan in de drie buurlanden. Tussen medio 2006 en eind 2008 was dat echter wél het geval. Vanaf het midden van 2007 hadden de forse prijsstijgingen voor bewerkte levensmiddelen te maken met de tijdens die periode krachtig aantrekkende prijzen voor levensmiddelengrondstoffen. Een hoge transmissiegraad tijdens een fase van opwaartse kostenimpulsen wijst echter niet noodzakelijk op een weinig concurrerende prijszetting. Zij kan evenzeer op het tegenovergestelde wijzen: in een omgeving van sterke mededinging is het voor de verschillende schakels in de keten – van productie tot distributie – immers moeilijk om de kostenstijging niet door te berekenen, gelet op de in principe reeds nauwe marges. Daarom is de symmetrie (of het gebrek aan symmetrie) tussen de aanvankelijke opwaartse en neergaande fase meestal een betere indicator op basis waarvan de concurrentie het best kan worden beoordeeld. Tijdens de periode die volgde op de prijsdaling voor levensmiddelengrondstoffen is echter geen enkel negatief verschil ontstaan. Deze bevinding wijst op een zekere asymmetrie in de prijszetting, althans op korte termijn, zoals vermeld in het Jaarverslag 2009 van de Bank en in dat van het Prijsobservatorium⁽¹⁾.

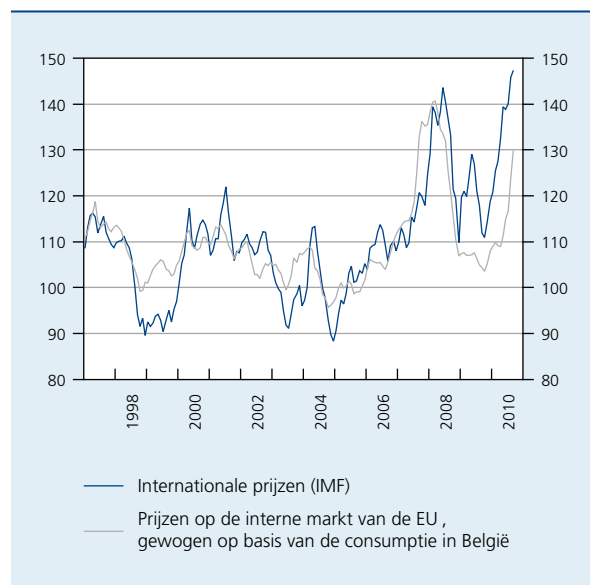
In de loop van 2009 en meer bepaald in 2010 zijn de prijzen op de internationale markten opnieuw gestegen, zij het in uiteenlopende mate naargelang van het product. De prijsstijgingen voor grondstoffen deden zich in eerste instantie voor bij suiker, cacao en koffie, maar troffen vanaf de zomer van 2010 ook basisproducten zoals tarwe, maïs en melk. Vanaf juli stegen de consumptieprijzen, eerst voor de componenten «suikerwaren» en «koffie, thee en cacao» en vervolgens ook voor producten zoals boter en brood. Voor deze producten zijn de prijzen de afgelopen maanden forser gestegen dan in de drie voornaamste buurlanden. Zoals de ervaring van 2007-2008 leert, kunnen dergelijke prijsstijgingen zware gevolgen hebben. Daarom dient de wijze waarop de transmissie van de prijsstijgingen voor levensmiddelengrondstoffen gebeurt, de volgende maanden nauwlettend te worden gevolgd voor alle voedingsmiddelen, een belangrijke taak voor het Prijsobservatorium.

ENERGIEDRAGERS

Bij een stijging van de grondstoffenprijzen hebben energiedragers de neiging positief bij te dragen tot het inflatieverschil (in 2008 en 2010); bij een daling is de bijdrage negatief (zoals in 2009). Dit wijst op een grotere gevoeligheid van de Belgische inflatie voor schommelingen in de prijzen van energetische grondstoffen. Zoals blijkt uit verschillende recente publicaties in het Economisch

GRAFIEK 8 PRIJZEN VAN LEVENSMIDDELENGRONDSTOFFEN IN EURO

(indexcijfer 2005 = 100)

Bronnen: IMF, NBB.

Tijdschrift van de Bank⁽²⁾, kan deze grotere gevoeligheid worden verklaard door drie factoren: een groter verbruik van energiedragers door de huishoudens, lagere accijnzen op de energiedragers dan gemiddeld in de andere landen, en bepaalde kenmerken van de vorming van de energieprijzen exclusief belastingen in België, onder meer een bijzonder snelle transmissie van de prijzen van energetische grondstoffen naar de consumptieprijzen van gas en elektriciteit.

Doordat Belgische huishoudens méér energiedragers verbruiken dan de huishoudens in de buurlanden, verzwaart het gewicht van die energiedragers in het indexcijfer van de consumptieprijzen en wordt dit laatste derhalve ook gevoeliger voor de energieprijzen. Verklarende factoren hiervoor worden voorgesteld in onder meer Baugnet en Dury (2010). De beheersing en, in de mate van het mogelijke, de vermindering van de energie-intensiteit van het Belgische verbruiksprofiel vormt een grote uitdaging, niet alleen om milieuredenen, maar ook vanuit een macro-economisch oogpunt. Een verhoging van de accijnzen op energiedragers zou hiertoe kunnen bijdragen. Bovendien

(1) Bij gebrek aan voldoende gegevens kon niet worden bepaald in welke fase van de voedingsketen deze asymmetrie zich heeft voorgedaan. Meer bepaald voor melk, heeft het Prijsobservatorium echter vastgesteld dat deze asymmetrie blijkbaar het gevolg was van de prijszetting in zowel de voedingssector als de distributiesector. Zo ook is gebleken dat verschillende marktsegmenten – onder meer dat van melk van de «eerste prijzen» – een meer symmetrische en dus meer concurrerende prijszetting vertoonden.

(2) Zie Cornille (2009), Baugnet en Dury (2010), Coppens (2010) en Swartenbroeck (2010).

TABEL 1 WEGING VAN DE ENERGIEDRAGERS IN BELGIË EN IN DE DRIE VOORNAAMSTE BUURLANDEN
(per duizend)

	Gemiddelde over de periode 2000-2010		Wegingen in 2010		
	Drie buurlanden	België	Drie buurlanden	België	<i>p.m. België (nationaal indexcijfer)⁽¹⁾</i>
Energie	96	105	102	112	101
waarvan:					
Motorbrandstoffen	40	42	41	50	39
Stookolie	8	15	8	17	12
Gas	15	20	16	17	21
Elektriciteit	23	28	27	27	29
Andere ⁽²⁾	9	1	10	1	1
<i>p.m. Energie ongerekend motorbrandstoffen</i> ...	55	64	61	62	62

Bronnen: EC, NBB.

(1) Gecorrigeerd voor het verloop van de relatieve prijzen tussen het basisjaar 2004 en 2009.

(2) Vooral de rechtstreekse aankoop van warmte via het stadsverwarmingsnet in Duitsland en Frankrijk en steenkool in België.

zouden de consumptieprijzen door een dergelijke verhoging automatisch minder gevoelig worden voor de prijschommelingen van de energetische grondstoffen (cf. infra). Aangezien een dergelijke verhoging ook de gezondheidsindex zou beïnvloeden, bestaat evenwel het gevaar dat het verloop van de loonkosten ongunstiger wordt.

Het gewicht van energiedragers varieert evenwel naargelang van de bron: het is zwaarder in de nationale rekeningen dan in de gezinsbudgetenquête. Sinds 2010 is de HICP overgeschakeld van een op deze enquête gebaseerd wegingsschema – zoals steeds het geval is voor het nationale indexcijfer waar ook de gezondheidsindex van is afgeleid – op een schema dat gebaseerd is op de nationale rekeningen, met tot gevolg een verruiming van het aandeel van energie ten opzichte van het nationale indexcijfer⁽¹⁾. Volgens deze gegevens is vooral het verbruik van motorbrandstoffen en huisbrandolie groter in België. Hoewel dit nieuwe wegingsschema nog niet wordt gebruikt voor het nationale indexcijfer noch voor de gezondheidsindex – de Indexcommissie moet er immers nog de wenselijkheid van onderzoeken –, is het toch nuttig na te gaan wat voor de gezondheidsindex de mogelijke gevolgen zouden kunnen zijn van de overschakeling op dit nieuwe wegingsschema. Wat het aandeel van de energiedragers in deze laatste index betreft (d.w.z. ongerekend de motorbrandstoffen), is het verschil met het huidige schema zogoed als onbestaande, hoewel de samenstelling anders is: zo zou het relatieve aandeel van stookolie toenemen, terwijl dat van gas en elektriciteit zou afnemen.

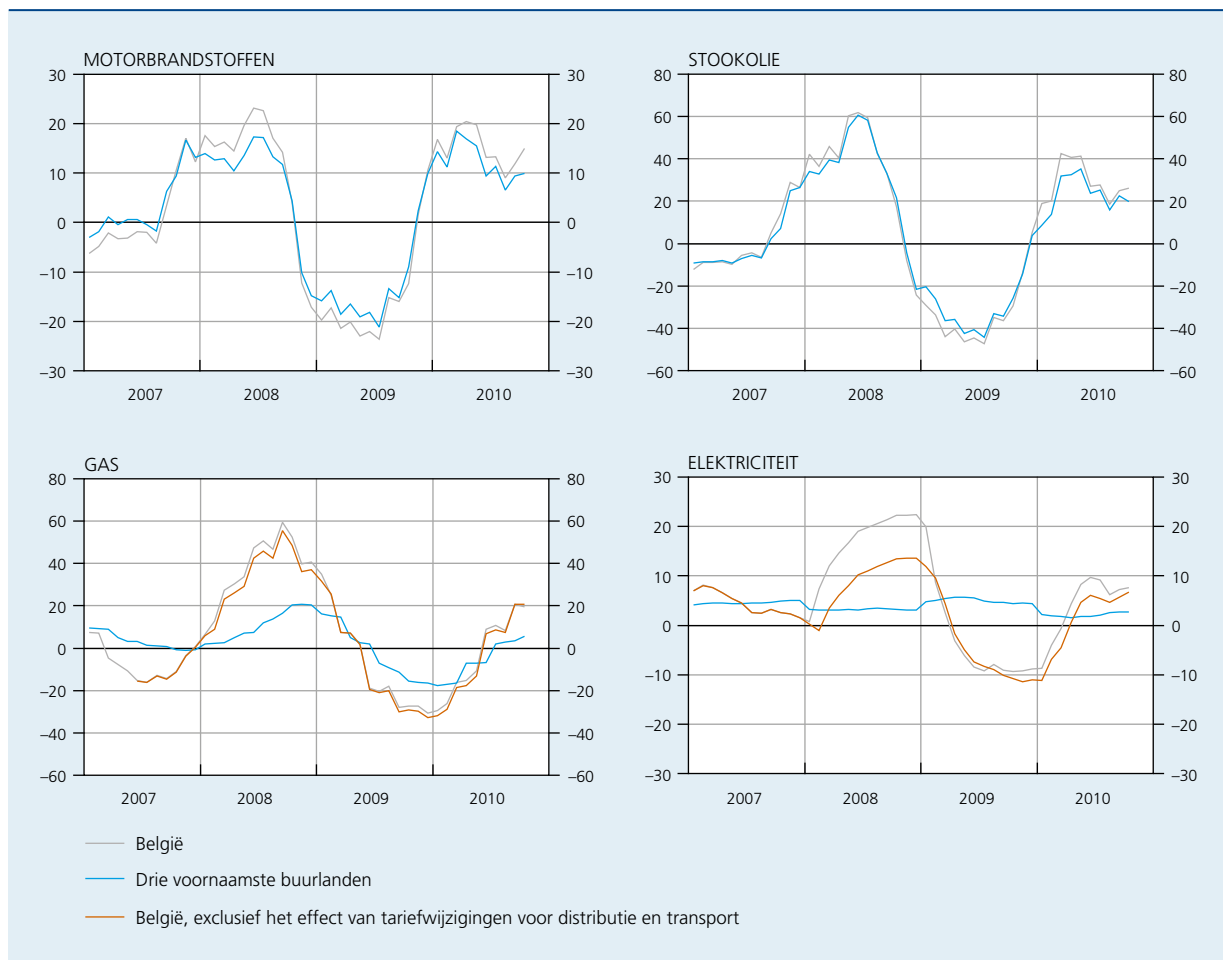
De tweede verklarende factor voor het feit dat de Belgische inflatie op korte termijn gevoeliger is voor petroleumshokken, zijn de vrij lage accijnzen en aanverwante belastingen op diesel, aardgas, elektriciteit en vooral huisbrandolie in vergelijking met onze drie belangrijkste buurlanden. Deze verschillen qua accijnsniveau worden bijvoorbeeld verduidelijkt in het voornoemde artikel van Baugnet en Dury (2010). De werking van het mechanisme kan als volgt worden samengevat: rekening houdend met de vrij lage accijnzen is het (impliciete) gewicht van de energetische grondstoffen in de consumptieprijzen voor energiedragers zwaarder, en zal een bepaalde procentuele verandering van de grondstoffenprijs een grotere procentuele verandering van de consumptieprijzen teweegbrengen (met een zwaardere impact op de inflatie tot gevolg).

Om de derde verklarende factor te analyseren, moet de prijsvorming worden onderzocht ongerekend de belastingen. De resultaten van een dergelijke analyse verschillen naargelang van het product.

Wat de aardolieproducten betreft, blijkt uit verschillende analyses – onder meer in Baugnet en Dury (2010) – dat de transmissie in de respectieve landen vergelijkbaar is, althans wanneer ze wordt uitgedrukt in cent per liter. Zowel in België als in de buurlanden is ze immers volledig (met andere woorden, een prijsstijging van het geraffineerde product leidt normaliter tot een equivalente

(1) Dit verschil verklaart meer dan de helft van het verschil tussen de inflatie gemeten volgens de twee concepten sinds het begin van 2010. Over de eerste tien maanden van 2010 bedroeg dit verschil 0,2 % : tijdens deze periode beliep de volgens de HICP gemeten inflatie gemiddeld 2,2 %, tegen 2 % voor het nationale indexcijfer.

GRAFIEK 9 CONSUMPTIEPRIJZEN VOOR DE ENERGIEDRAGERS
(veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar)

Bronnen: EC, NBB.

absolute stijging van de consumptieprijs) en zeer snel (volledig na slechts enkele weken). Het programmacontract lijkt derhalve geen noemenswaardig effect te sorteren op de dynamiek van de transmissie van de prijschommelingen voor ruwe aardolie naar de Belgische consumptieprijsen voor olieproducten. Daarentegen liggen de brutomarges op benzine en diesel in België blijkbaar iets hoger dan in Duitsland en Frankrijk, maar iets lager dan in Nederland. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat zowel de tankstations een grotere omzet genereren (en dus meer schaalvoordelen genieten) in Duitsland en Frankrijk en dat de markt er minder sterk geconcentreerd is. In Frankrijk bieden bovendien verschillende supermarkten vrij goedkoop brandstoffen aan. Er blijkt derhalve nog enige marge te bestaan om het prijsniveau voor benzine en diesel in België te verlagen door een verscherping van de concurrentie en door schaalvergroting. Deze mogelijkheid lijkt veel kleiner voor de prijs van stookolie vóór

belastingen, die in België lager ligt dan in de drie buurlanden. Het verschil tussen de situatie voor stookolie en voor motorbrandstoffen zou ook kunnen wijzen op een zekere kruiselingse subsidiëring tussen de verschillende producten die onder het « programmacontract » vallen.

Bij aardgas verloopt de transmissie trager dan bij olieproducten: het gaat om maanden in plaats van om weken. Baugnet en Dury (2010) tonen evenwel aan dat deze transmissie in België veel sneller verloopt dan in de buurlanden⁽¹⁾. Bovendien werden de gasprijzen

(1) De transmissie van de gas- en elektriciteitsprijzen naar de consumptieprijsindex is overigens versneld in vergelijking met de periode vóór 2007, doordat de prijzen voortaan worden geregistreerd volgens de « verwerfingsbenadering » (iedere maand wordt het tijdens die bewuste maand toegepaste tarief geregistreerd), terwijl voordien de « betalingsbenadering » werd toegepast (iedere maand werd de prijs van een fictieve jaarlijkse factuur voor de afgelopen 12 maanden geregistreerd). Hoewel deze methodologische aanpassing de (opgetekende) transmissie uiteraard heeft versneld in vergelijking met de periode vóór 2007, is ze geen bron van afwijking meer ten opzichte van de buurlanden, omdat de zogeheten verwerfingsmethode er reeds veel langer wordt toegepast. De aanpassing ligt overigens in de lijn van de methodologische voorschriften ter zake. Zie Cornille (2009).

in België in 2007 opgedreven doordat de belangrijkste gasleverancier in oktober 2007 een van de parameters van de referentie-index van de energiekosten wijzigde. Nadat de prijs voor aardgas begin 2007 was gekelderde en de bevoorradingscontracten waren gewijzigd, besloot die leverancier de constante term in de overeenkomstige indexeringsformule te verhogen. Op die herziening van de tarifieringsformule volgden soortgelijke – zij het minder ingrijpende – aanpassingen door andere leveranciers. Het resultaat was een prijsstijging die in principe als permanent kan worden beschouwd (voor meer details, zie Swartenbroeckx, 2010).

Ook de consumptieprijzen voor elektriciteit lijken in België gevoelig te zijn voor, en snel te reageren op prijschommelingen op de internationale energiemarkten, terwijl die schommelingen in de buurlanden blijkbaar geen weerslag hebben op de elektriciteitsprijzen (zie Coppens, 2010). Dit is een van de redenen waarom de elektriciteitsprijzen in België in 2008 veel sneller zijn gestegen dan in de buurlanden. Om diezelfde reden zijn de Belgische consumptieprijzen van elektriciteit in 2009 gedaald, alvorens vanaf midden 2010 opnieuw fors aan te trekken.

Ook een significante stijging van de distributie- en transporttarieven in 2008 – en in mindere mate in 2009 – heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de verhoging van de consumptieprijzen voor elektriciteit in België. Dit was veel minder het geval voor gas. De stijging van de transportkosten en distributietarieven volgden op de eerder door de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) opgelegde dalingen, die waren ingegeven door de op dat ogenblik onaangepast geachte tarieven. De argumenten die daarvoor werden aangevoerd, werden evenwel via gerechtelijke weg aangevochten, en eind 2007 werden de beslissingen van de CREG ongegrond verklaard. Als gevolg daarvan werden die tarieven begin 2008 aanzienlijk verhoogd, waardoor de eerder opgelegde prijsdalingen de facto werden geneutraliseerd.

De voor België specifieke kenmerken van de prijszetting door de leveranciers van elektriciteit en gas – dat wil zeggen het deel van de prijzen zonder belastingen en distributie- en transporttarieven – hebben te maken met het specifiek Belgische karakter van het maandelijkse indexeringsmechanisme van de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit aan de hand van tarifieringsformules die gebaseerd zijn op onder meer het prijsverloop van energetische grondstoffen. In de andere landen worden de consumptieprijzen immers minder frequent aangepast, en in sommige onder hen – met name Frankrijk en Nederland – blijft een vorm van prijsregulering bestaan, terwijl de leveranciers in België hun tarieven sinds de liberalisering van de markt vrij kunnen vastleggen.

Het principe van de transmissie, naar de verbruiker, van de grondstoffenprijzen voor gas en elektriciteit staat niet ter discussie, vooral niet wat de duurzame bewegingen betreft. De transmissie is immers een belangrijk signaal ter bevordering van een rationeler energieverbruik. De vraag blijft echter of de tarifieringsformules een getrouw beeld geven van het reële kostenverloop van de leveranciers, en of een onmiddellijke doorberekening van iedere prijsbeweging van de grondstoffen naar de verbruiker wel optimaal is. Op basis van de publiekelijk beschikbare informatie kan men echter geen uitspraak doen over het al dan niet gerechtvaardigde karakter van deze indexeringsformules (zie bv. Coppens, 2010, Baugnet en Dury, 2010 of, in dit tijdschrift, Swartenbroeckx, 2010).

Zowel het feit dat de Belgische consumptieprijzen voor elektriciteit sterk en in de Europese context atypisch gevoelig zijn voor schommelingen in de prijs van energetische grondstoffen, als de wijzigingen die in 2007 werden aangebracht in de tarifieringsformules voor aardgas roepen in dit vlak vragen op. Het verdient dan ook aanbeveling dat de toezichthouder ter zake een meer actieve rol gaat spelen. Volgens de bevoegdheden van de CREG die in 2008 werden uitgebreid – krachtens de wet van 8 juni 2008, mag de CREG onder meer beoordelen of de prijzen van een elektriciteits- of aardgasbedrijf op een objectief verantwoorde wijze in verhouding staan tot de gemaakte kosten –, kan dat momenteel op een ex post basis, waarbij eventuele anomalieën kunnen worden aangekaart bij de Raad voor de Mededinging. Op grond van haar bevoegdheid inzake prijsmonitoring, had de CREG het wenselijk geacht dat de Raad voor de Mededinging een nieuw onderzoek instelde naar de wijziging in de tarifieringsformule voor aardgas die de grootste leverancier in 2007 had aangebracht. De Raad heeft de zaak evenwel niet opnieuw willen behandelen omdat hij eerder reeds had geoordeeld dat er geen probleem was. Een model van ex post toezicht op de prijsvorming lijkt beter te werken in Duitsland (zie Swartenbroeckx, 2010). In Nederland is een alternatief model van toepassing, waarbij de toezichthouder de tarieven van de energieleveranciers en de wijzigingen ervan onderzoekt op hun gegrondheid alvorens ze van toepassing worden.

ONDERLIGGENDE INFLATIETENDENS

De hierboven beschreven ontwikkelingen hebben in niet onbelangrijke mate het verloop van de gezondheidsindex beïnvloed. Het prijsverloop van de levensmiddelen wordt er immers integraal in weerspiegeld, terwijl dat van de energiedragers slechts voor een deel buiten beschouwing wordt gelaten. Terwijl benzine en diesel niet in de gezondheidsindex zijn opgenomen, bevat deze laatste stookolie, gas en elektriciteit, samen goed voor zowat

60 % van de weging van alle energiedragers. Bovendien is het prijsverloop van gas en elektriciteit de laatste vier jaar volatieler gebleken dan voorheen, zodat de gezondheidsindex in de praktijk minder afgeschermd was tegen schommelingen in de prijs van energetische grondstoffen dan tijdens de periode 1996-2006. Zo trok het prijsstijgingstempo van de gezondheidsindex tijdens het derde kwartaal van 2008 aan tot 5,1 %; in het derde kwartaal van 2009 vertraagde het vervolgens tot -0,5 % en in het derde kwartaal van 2010 versnelde het opnieuw tot 2,3 %. In oktober 2010 beliep het zelfs 2,6 %. Daardoor werd reeds in augustus 2010 de nieuwe spilindex bereikt die in de overheidssector van toepassing is, terwijl dat op grond van de inflatieprojecties van begin 2010 – tegen de achtergrond van lagere prijzen voor ruwe aardolie en voedingsgrondstoffen – pas voor begin 2011 werd verwacht.

Een en ander blijft uiteraard niet zonder gevolgen voor het verloop van de onderliggende inflatie. Om te beginnen, worden een aantal diensten automatisch geïndexeerd aan de hand van de gezondheidsindex, of een andere daar nauw bij aansluitende index. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de huurprijzen. Zij mogen vrij worden bepaald wanneer een huurcontract wordt hernieuwd, maar tijdens de looptijd van het contract beperkt de wet de herziening ervan tot een jaarlijkse indexering op basis van het verloop van de gezondheidsindex. Andere voorbeelden van een dergelijke indexeringspraktijk zijn de prijzen van de postdiensten en van het spoorwegvervoer, waarvan de stijging gekoppeld is aan de inflatie, of de premies van brandverzekeringscontracten, die gekoppeld zijn aan de ABEX-index⁽¹⁾. Algemeen beschouwd, wordt op het

prijsverloop van ongeveer een vierde van de diensten – dat is circa 10 % van de HICP – een min of meer formele indexeringsmethode toegepast. Het verloop van die dienstprijzen lijkt, zij het met enige vertraging, nauw aan te sluiten bij dat van de gezondheidsindex. Na een forse vertraging tijdens de eerste twee kwartalen van 2010 liet het tijdens het derde kwartaal een versnelling optekenen.

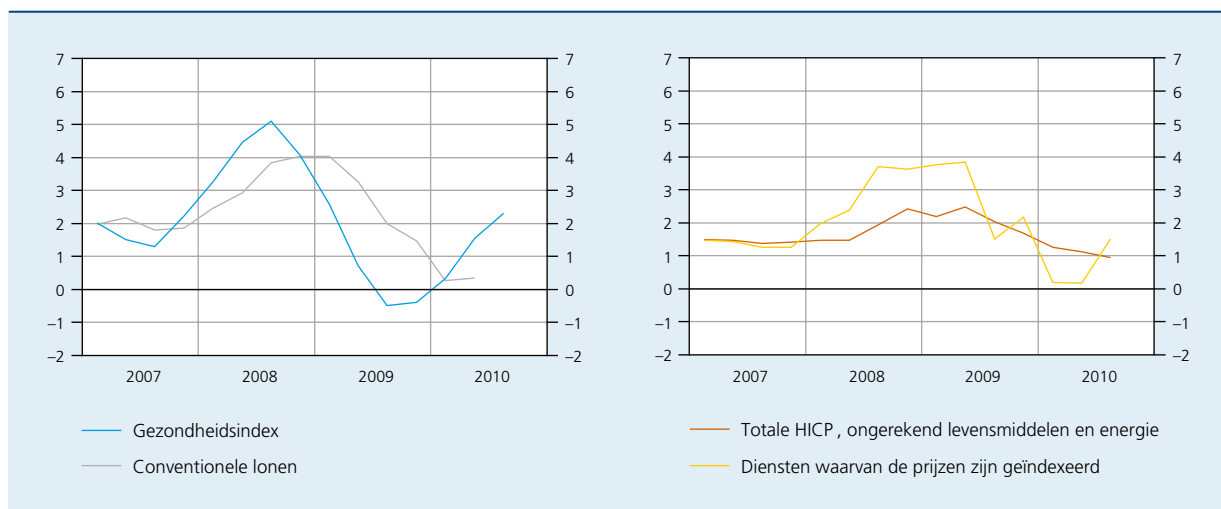
Een versnelling van de gezondheidsindex werkt tevens met enige vertraging door in de conventionele lonen. Dat is uiteraard een gevolg van de indexering van de lonen. Deze versnelling van de lonen heeft op haar beurt een impact op de onderliggende inflatietendens, die ongeveer parallel met de lonen aantrekt. Het is ook terwijl de onderliggende inflatietendens in 2008 en 2009 versnelde dat er voor deze component, die ruim 70 % van de HICP uitmaakt, een positief verschil ten opzichte van de drie buurlanden ontstond. Dat verschil kromp tijdens de tweede helft van 2009 en aan het begin van 2010, mede als gevolg van het op dat ogenblik fors teruggelopen indexeringseffect. Niettemin is het al die tijd positief gebleven en is er aan de verkleining inmiddels een einde gekomen. Bovendien kondigt er zich reeds een nieuwe versnelling van het indexeringseffect aan.

Het blijkt dus nogmaals dat de indexering een extra uitdaging vormt voor het vrijwaren van het concurrentievermogen van de Belgische economie. Precies daarom spoort de wet van 1996 de sociale partners aan tot het

(1) Het ABEX-indexcijfer wordt tweemaal per jaar vastgesteld door de Associatie van Belgische Experts. Dit indexcijfer volgt het verloop van de bouwkosten in België op basis van de prijzen van bouwmaterialen en de loonkosten in de bouwsector.

GRAFIEK 10 DE ONDERLIGGENDE INFLATIETENDENS

(veranderingspercentages t.o.v. het overeenstemmende kwartaal van het voorgaande jaar)

Bronnen: ADSEI; FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.

neutraliseren van ongewenste effecten van de indexering, meer bepaald door de weerslag ervan op de loonvorming en op het concurrentievermogen ten opzichte van de drie buurlanden ten volle in rekening te brengen. In de huidige context moet dat bij de onderhandelingsronde over een centraal akkoord voor de periode 2011-2012 een cruciaal aandachtspunt zijn.

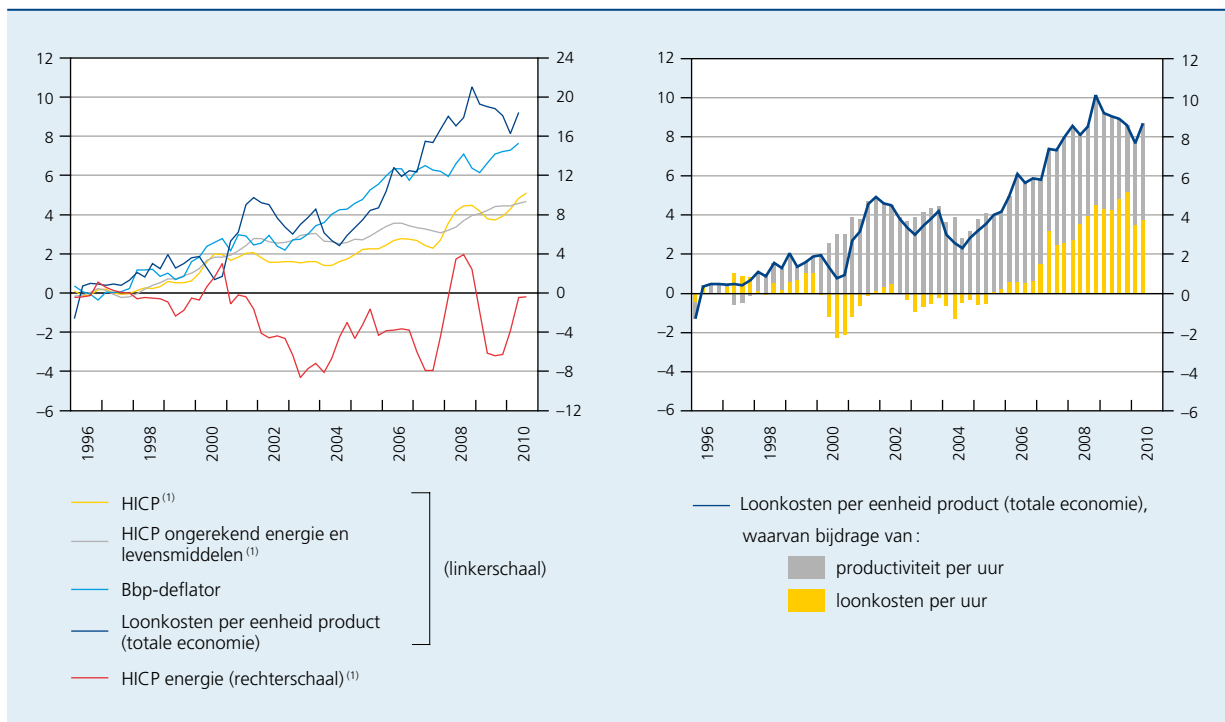
3.2 Trendmatig verloop van het inflatieverschil ten opzichte van de drie voornaamste buurlanden sinds 1996

Een vergelijking, over een lange periode, van de voornaamste indicatoren voor het prijs- en kostenverloop ten opzichte van onze drie voornaamste buurlanden leert dat alle indicatoren grosso modo hetzelfde signaal afgeven, namelijk dat het concurrentievermogen van België in termen van prijzen en kosten er sinds 1996 op achteruit is gegaan tegenover dat van de drie buurlanden. De totale HICP, de onderliggende inflatietendens, de bbp-deflator en de loonkosten per eenheid product in de totale economie zijn sinds 1996 allemaal met tussen 5 en 9% sneller gestegen dan die in de drie voornaamste buurlanden. Het feit dat de belangrijkste indicatoren in

dezelfde richting wijzen, staft deze vaststelling en bevestigt eerdere informatie die onder meer de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven aan de sociale partners verstrekte op grond van het relatieve uurloonkostenverloop in de private sector.

Bovendien valt op dat het over de periode 1996 – september 2010 gecumuleerde prijsverloop voor energiedragers in België in lijn is gebleven met dat in de drie buurlanden, ook al vertoont het overduidelijk een grotere volatiliteit. Bij een stijging van de in euro uitgedrukte prijs van ruwe aardolie (2000, 2008, 2010) wordt de Belgische HICP inderdaad sterker opgedreven dan die van de drie buurlanden, terwijl bij een daling van de ruwe aardolieprijs (2002-2003, 2007, 2009) het omgekeerde geldt. Dat het gecumuleerde prijsverloop voor energiedragers in lijn bleef met dat in de drie buurlanden komt doordat de weerslag van de grotere olieprijsgevoeligheid van de Belgische HICP – tijdens de hele beschouwde periode was er immers een trendmatige stijging van de in euro uitgedrukte prijs van ruwe aardolie – werd gecompenseerd door een aanvankelijk gunstiger prijsverloop voor aardgas en elektriciteit. Dit impliceert uiteraard niet dat een grondiger analyse van de prijsvorming voor gas en elektriciteit niet nuttig zou zijn. Gelet op de toegenomen

GRAFIEK 11 GECUMULEERD RELATIEF PRIJS- EN KOSTENVERLOOP: VERGELIJKING VAN VERSCHILLENDE INDICATOREN
(gecumuleerde afwijking t.o.v. de drie voornaamste buurlanden over de periode 1996 K1 – 2010 K2, seizoengezuiverde gegevens)

Bronnen: EC, ECB.
(1) Periode 1996 K1 – 2010 K3.

volatiliteit voor deze producten en het feit dat deze laatste sedert 2007 wel degelijk sneller in prijs zijn gestegen dan in de drie buurlanden, is een dergelijke analyse ongetwijfeld relevant, zeker met het oog op de toekomst. In het verleden was het prijsverloop van energiedragers evenwel geen stuwende kracht achter de verslechtering van België's concurrentievermogen inzake prijzen en kosten ten opzichte van de drie voornaamste buurlanden, terwijl het loonkostenverloop dat wél bleek te zijn.

Op kortstondige afwijkingen na, laat de bbp-deflator inderdaad een relatief verloop optekenen dat vergelijkbaar is met dat van de loonkosten per eenheid product in de totale economie. Dit hoeft niet te verwonderen aangezien de lonen een belangrijke kostenfactor zijn. Het meer stabiele verloop van de bbp-deflator wijst erop dat het meer uitgesproken cyclische patroon van de loonkosten per eenheid product tot op zekere hoogte opgevangen wordt door de winstmarges. Wat het trendmatige verloop van beide indicatoren betreft, is er echter weinig verschil: de bufferrol van winstmarges is immers beperkt tot de korte termijn. Het relatieve verloop van de consumptieprijzen, gemeten aan de hand van de totale HICP, of de onderliggende inflatietendens, blijft over de hele periode enigszins achter bij het relatieve verloop van de bbp-deflator. De reden daarvan is dat de consumptieprijzen niet enkel het verloop van de binnenlandse kosten weergeven, maar ook door de invoerprijzen worden beïnvloed. Voorts is deze divergentie wellicht ook voor een deel toe te schrijven aan een aantal maatregelen in het vlak van de indirecte belastingen die normaliter een zwaarder effect hebben op het verloop van de consumptieprijzen dan op dat van de bbp-deflator. Die maatregelen hebben het verloop van de consumptieprijzen in de drie buurlanden immers meer opgedreven dan in België. Vooral in Duitsland werden de indirecte belastingen tijdens de beschouwde periode fors verhoogd (vooral in 2007); die ingreep was bedoeld om de verlaging van de socialezekerheidsbijdragen te financieren. Daarnaast wijkt het relatieve verloop van de HICP kortstondig af van dat van de onderliggende inflatietendens, dit als gevolg van de grotere gevoeligheid van de Belgische consumptieprijzen voor schommelingen in de prijzen van energetische grondstoffen. Over de periode 1996-september 2010 lieten beide inflatiemaatstaven evenwel een vergelijkbaar relatief verloop optekenen.

Wordt het relatieve verloop van de loonkosten per eenheid product in de totale economie verder opgesplitst, dan blijkt het verloop van de uurloonkosten in België tijdens de periode 1996-2005 grosso modo te sporen met dat in de drie voornaamste buurlanden. Tijdens die periode was het productiviteitsverloop in België echter minder gunstig, zodat de loonkosten per eenheid product

toch sneller stegen dan die in de drie buurlanden. Vanaf 2006 daarentegen is de verdere vergroting van het verschil vooral toe te schrijven aan het verloop van de loonkosten per gewerkt uur. Dit profiel strookt in hoge mate met de vaststellingen van de Centrale Raad van het bedrijfsleven over het relatieve uurloonkostenverloop in de private sector.

Conclusies

Als gevolg van de economische crisis is het inzicht gegroeid dat de monetaire unie nood heeft aan een doeltreffend toezicht op het verloop van het concurrentievermogen en van de onevenwichtigheden in het eurogebied. De Van Rompuy Task Force heeft daartoe een nieuw kader uitgewerkt dat eind oktober door de Europese Raad werd goedgekeurd. Verschillende indicatoren wijzen erop dat België zijn concurrentievermogen inzake prijzen en kosten tijdens de periode van monetaire unie heeft weten te handhaven ten opzichte van het eurogebied als geheel. Toch is ten opzichte van de drie voornaamste buurlanden, en dan vooral ten opzichte van Duitsland, een verslechtering van het concurrentievermogen vastgesteld. Tegelijkertijd is gebleken dat, tegen de achtergrond van een zware recessie, eerder opgelopen concurrentiehandicaps worden gecorrigeerd, met name in Ierland, Spanje en Portugal. Voor België betekent dit dat er, wil het zijn algemene positie tegenover het eurogebied als geheel consolideren, minder ruimte is dan in het verleden om te tolereren dat zijn concurrentievermogen enigszins afglijdt ten opzichte van dat van de drie voornaamste buurlanden. Daartegenover staat dat Duitsland in de toekomst wellicht niet in dezelfde mate aan concurrentiekracht zal blijven winnen binnen het eurogebied.

Ook het sedert 1996 opgelopen concurrentienadeel ten opzichte van de drie voornaamste buurlanden, dat inzake uurloonkosten in de private sector door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven werd vastgesteld, is in dit artikel tot uiting gekomen. De impact ervan werd nog verzaamd door een minder gunstige ontwikkeling van de productiviteit. Dat concurrentienadeel gaf ook aanleiding tot een sedert 1996 gecumuleerd positief inflatieverschil van ongeveer 5 procentpunt ten opzichte van dezelfde landen. Dat verschil valt inderdaad vooral te verklaren door een sneller verloop van de loonkosten per eenheid product in België, terwijl de bijdrage van het prijsverloop van energiedragers over het geheel van die periode neutraal bleef.

Tijdens de eerste tien maanden van 2010 heeft de inflatie in België sneller aangetrokken dan die in de drie buurlanden. In België liep zij op tot 3,1% in oktober,

terwijl zij in Duitsland, Frankrijk en Nederland op gemiddeld 1,5% uitkwam. Er kunnen een aantal parallellen worden getrokken met het jaar 2008. Het is opnieuw een prijsstijging voor energetische en levensmiddelengrondstoffen die in België blijkbaar aanleiding geeft tot meer uitgesproken eersteronde-effecten. Daarbij speelt niet enkel het prijsverloop voor aardolieproducten een belangrijke rol maar, net als in 2008, ook dat voor aardgas en elektriciteit. De laatste maanden is ook de prijs van levensmiddelen in België enigszins sterker gestegen dan in de drie voornaamste buurlanden. De ervaring van 2008 leert overigens dat voor de nabije toekomst een verdere verbreding van dat ecart niet uit te sluiten valt. Tegen die achtergrond is ook het stijgingstempo van de gezondheidsindex fors versneld tot 2,6% in oktober, wat het risico op tweederonde-effecten vergroot en belangrijke uitdagingen impliceert voor het noodzakelijke behoud van het concurrentievermogen.

Voor de nabije toekomst is derhalve op twee fronten waakzaamheid geboden. Ten eerste moet worden gewaakt over de omvang van de eersteronde-effecten die de inflatie in België ondervindt van schommelingen in de grondstoffenprijzen. Voor met name het Prijsobservatorium, de CREG en

de Raad voor de Mededinging is ter zake een belangrijke rol weggelegd. Naast het prijsverloop van de levensmiddelen, blijkt uit tal van recente analyses van de Bank dat, wat de energiedragers betreft, de aandacht vooral moet uitgaan naar aardgas en elektriciteit. De prijsvorming voor die producten wordt niet alleen gekenmerkt door een bijzonder snelle transmissie van schommelingen in de grondstoffenprijzen naar de consument middels maandelijkse tarifieringsformules – een unieke praktijk in vergelijking met de drie buurlanden –, het is bovendien onmogelijk om op basis van openbaar beschikbare gegevens na te gaan of die tarifieringsformules een getrouwe weergave zijn van het eigenlijke kostenverloop. Ten tweede is het zaak dat de sociale partners tijdens de komende loononderhandelingen ten volle rekening houden met alle mogelijke effecten van de indexering en een akkoord trachten te bereiken over nominale loonsverhogingen die het behoud van het concurrentievermogen garanderen, in overeenstemming met de wet van 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Op langere termijn zou de beheersing van het prijs- en kostenverloop bovendien gebaat zijn met een vermindering van de energie-intensiteit van het consumptiepatroon van de huishoudens.

Bibliografie

Baugnet V. en D. Dury. (2010), « Energiemarkten en de macro-economie », NBB, *Economisch Tijdschrift*, september.

Cornille D. (2009), « Methodologie of prijszetting : wat verklaart de grotere volatiliteit van de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit in België ? », NBB, *Economisch Tijdschrift*, december.

Coppens F. (2010), « De toegenomen volatiliteit van de elektriciteitsprijs voor de Belgische huishoudens », NBB, *Economisch Tijdschrift*, september.

Swartenbroekx C. (2010), « Gevolgen van de liberalisering voor het vaststellen van de detailhandelsprijzen voor gas in België », NBB, *Economisch Tijdschrift*, december.